

Διεθνές συνέδριο για την έρευνα και την εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα

Λάουρα Μαράτου-Αλιπράντη*

Το πρώτο διεθνές συνέδριο για την «Έρευνα και εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα» (Research and Teaching Related to Women) διοργανώθηκε από το Ινστιτούτο Σιμόν ντε Μπoβουάρ (Simone de Beauvoir) του Πανεπιστημίου Κογκόρντια και πραγματοποιήθηκε στο Μόντρεαλ από τις 26 Ιουλίου έως τις 4 Αυγούστου 1982.

Πρέπει από την αρχή να επισημάνουμε ότι είναι η πρώτη φορά που ειδικοί επιστήμονες, στην πλειοψηφία τους γυναίκες (350 περίπου), από 80 και πλέον χώρες συναντήθηκαν και συζήτησαν για δέκα μέρες τα σύγχρονα προβλήματα που αφορούν τη γυναίκα. Η ιδέα για την αναγκαιότητα της οργάνωσης ενός τέτοιου συνεδρίου είχε ξεκινήσει δύο χρόνια πριν, τον Ιούλιο του 1980, στην Κοπεγχάγη, στα πλαίσια του «Φόρουμ» της διεθνούς συνδιάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για τη Δεκαετία της Γυναίκας. Από ελληνικής πλευράς συμμετείχαν οι Μ. Ηλιού, Ξ. Πετρινώτη, Χ. Συμεωνίδου-Αλατοπούλου και η συντάκτης του παρόντος.

Η έρευνα και η εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα αποτελούν καινούργιους τομείς επιστήμης που συνεχώς αναπτύσσονται και στους οποίους απασχολείται ένας όλο και πιο σημαντικός αριθμός κοινωνικών επιστημόνων. Κάτω από αυτή την προοπτική, θεωρήθηκε σκόπιμο ερευνητές και ακαδημαϊκοί να συναντηθούν για να ανταλλάξουν γνώμες και πληροφορίες και να θέσουν τα θεμέλια μιας πιο αποδοτικής και στενής συνεργασίας μεταξύ τους. Επιπλέον, η συνάντηση αποσκοπούσε στο να τεθούν οι βάσεις για την προώθηση και ανάπτυξη των επιστημών αυτών διεθνώς, συντονίζοντας τις προσωπικές

* Κοινωνιολόγος, ΕΚΚΕ

με τις συλλογικές προσπάθειες πάνω στα θέματα αυτά. Στη διάρκεια του συνεδρίου έγιναν δεκάδες ανακοινώσεις σχετικά με γυναικεία θέματα. Οι ολομέλειες όμως των συνεδριάσεων κάλυψαν δυο βασικά θέματα:

- α) Έρευνα για τη γυναίκα και η κοινωνική της δράση.
- β) Εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα.

Η διδασκαλία και η έρευνα γύρω από τη γυναίκα αρχίζουν ουσιαστικά να συστηματοποιούνται στις αρχές της δεκαετίας του '60. Οι ιδιαίτεροι επιστημονικοί κλάδοι γύρω από τα θέματα αυτά άρχισαν να αναπτύσσονται πρώτα στις ΗΠΑ, όπου σήμερα υπάρχουν 30 κέντρα ερευνών γυναικείων προβλημάτων. Στη δεκαετία του '70, παρόμοια κέντρα έρευνας άρχισαν να αναπτύσσονται σε ορισμένες ευρωπαϊκές χώρες και τον Καναδά. Τα ειδικευμένα αυτά κέντρα λειτουργούν σήμερα κάτω από διάφορες ονομασίες, αλλά τα περισσότερα είναι γνωστά σαν «Ινστιτούτα μελετών για τη γυναίκα» (Women studies institutes).

Πολλοί είναι οι παράγοντες που συντέλεσαν στην ίδρυση και ανάπτυξη των ερευνητικών αυτών κέντρων. Ανάμεσα σ' αυτούς θα μπορούσε κανείς να αναφέρει την αυξημένη συμμετοχή των γυναικών όλων των τάξεων στο εργατικό δυναμικό, τη δημοκρατικοποίηση των συστημάτων επιλογής και το άνοιγμα ευκαιριών στην ανώτατη εκπαίδευση (πράγμα που είχε σαν αποτέλεσμα ν' αυξηθεί ο αριθμός των γυναικών με πανεπιστημιακή μόρφωση), την αλλαγή του ρόλου της γυναίκας, την εγκατάλειψη πολλών παραδοσιακών προτύπων σχέσεων και συμπεριφοράς ανάμεσα στα δύο φύλα, καθώς και την επικράτηση ιδεολογιών που τονίζουν την ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα, το ευκολότερο διαζύγιο, τον έλεγχο των γεννήσεων, τον μετριασμό των προκαταλήψεων για τη γυναίκα που κατέχει δημόσιο λειτουργήμα, κτλ.

α. Έρευνα για τη γυναίκα και η κοινωνική της δράση

Ενώ η γυναίκα δεν έπαψε ποτέ να συμμετέχει στην παραγωγική διαδικασία, εντούτοις ο ρόλος της μέσα σ' αυτή ήταν πάντα υποδεέστερη και η θέση της υποβαθμισμένη σε σχέση με τον άνδρα. Αυτό προσδιόριζε και τη θέση της γενικότερα μέσα στην κοινωνία. Εξάιρεση στον κανόνα αποτελούσαν ορισμένες περιπτώσεις στις πρωτόγονες

κοινωνίες. Το επίπεδο της εκμετάλλευσης των γυναικών θα μπορούσε να συγκριθεί με αυτό της εργατικής τάξης: όσο δηλαδή χαμηλότερα οικονομικά και κοινωνικά βρίσκεται η γυναίκα, τόσο αυξάνεται η εκμετάλλευση που υφίσταται. Το φαινόμενο αυτό της υποβάθμισης εμφανίζεται ακόμα έντονα τόσο στις αναπτυσσόμενες όσο και στις αναπτυγμένες χώρες, σε διαφορετικό βέβαια βαθμό εξαιτίας των διαφοροποιήσεων που υπάρχουν στις κοινωνικο-πολιτιστικές συνθήκες αυτών των χωρών.

Με τη διερεύνηση και τη μελέτη της θέσης της γυναίκας μέσα στην κοινωνία, όχι μόνο όπως εμφανίζεται σήμερα αλλά και στο παρελθόν, θα μπορέσουμε να εντοπίσουμε όλους τους κοινωνικούς-ιδεολογικούς παράγοντες που διαμόρφωσαν και συντέλεσαν αποφασιστικά στην υποβάθμισή της. Θα προσδιορίσουμε ταυτόχρονα τους μηχανισμούς και τις διαδικασίες που διαιωνίζουν την κατάσταση αυτή. Έτσι, η έρευνα γύρω από τα γυναικεία προβλήματα, που αποτελεί τομέα της ευρύτερης κοινωνικής επιστήμης, θα μας δώσει τη δυνατότητα να έχουμε συγκεκριμένη γνώση για την κατάσταση των γυναικών σε κάθε χώρα, για τις διαφορετικές μορφές διάκρισης και καταπίεσης, για τις πραγματικές δυνατότητες συμμετοχής αυτών στις διαδικασίες λήψης αποφάσεων, ώστε να εντοπίζεται η πρόοδος που επιτελείται (αν επιτελείται) στον αγώνα για την ισότητα ανάμεσα στα δύο φύλα.

Αλλά τι ακριβώς εννοούμε, όταν μιλάμε για έρευνα γύρω από τα γυναικεία προβλήματα; Θα πρέπει, νομίζω, να έχουμε υπόψη μας στην περίπτωση αυτή τρία χαρακτηριστικά σημεία που προσδιορίζουν το χώρο: Πρώτα, από άποψη στόχων, η έρευνα θα πρέπει να συμβάλει με ενεργό τρόπο στη βελτίωση της θέσης της γυναίκας. Δεύτερο, από άποψη αντικειμένου της έρευνας, θα πρέπει σ' όλα τα θέματα και τις αναλύσεις να αναφέρονται οι σχέσεις ανάμεσα στα δύο φύλα. Και τρίτο, από άποψη μεθοδολογίας, επιβάλλεται να αναπτυχθεί μία ιδιαίτερη τεχνική και μία νέα προβληματική που να μη διαφοροποιεί τα δύο φύλα. Να μη χρησιμοποιείται δηλαδή *διπλό κριτήριο* για την αξιολόγηση της ίδιας συμπεριφοράς.

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η έρευνα γύρω από τα γυναικεία προβλήματα δεν αποβλέπει μόνο στην παραγωγή γνώσεων με την προοπτική της πνευματικής ικανοποίησης ή της χρησιμοποίησης της γνώσης αυτής από κυβερνητικά κατεστημένα για την αναπαραγωγή των κοινωνικών δομών που τα στηρίζουν ή τα εκφράζουν. Στον ακαδημαϊκό χώρο η έρευνα αποσκοπεί βέβαια στην προσφορά γνώσεων που βασίζονται στην επιστημονική αλήθεια και που θα χρησιμοποιηθεί για την παραπέρα ανάπτυξη της έρευνας. Τελικός όμως στόχος της έρευνας αυτής θα

είναι η συνεισφορά της στον γυναικείο αγώνα. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να υπενθυμίσουμε ότι η έρευνα γύρω από τη γυναίκα δεν είναι ανεξάρτητη από το γυναικείο κίνημα, αλλά αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι του.

Το γυναικείο κίνημα δρα στα πλαίσια μιας πλατιάς αναθεώρησης και αμφισβήτησης των κοινωνικών σχέσεων κυριαρχίας, εκμετάλλευσης και υποταγής που χαρακτηρίζουν τις δομές στις σύγχρονες κοινωνίες. Έτσι οι έρευνες για τη γυναίκα δεν πραγματοποιούνται μόνο στα εξειδικευμένα κέντρα ερευνών και στα πανεπιστήμια, αλλά και σε εξωακαδημαϊκούς χώρους, όπως είναι κυβερνητικές υπηρεσίες, συνδικάτα, ενώσεις γυναικών, γυναικεία σωματεία, φεμινιστικές οργανώσεις, κτλ. Γι' αυτό είναι αναγκαίο να αναγνωριστεί ο πολιτικός χαρακτήρας της επιστημονικής αυτής δραστηριότητας. Η έρευνα γύρω από το γυναικείο πρόβλημα είναι πάντοτε έρευνα/δράση που ξεκινάει από την καθημερινή εμπειρία και σκοπεύει στην κοινωνική δράση. Είναι έρευνα συνειδητοποίησης των προβλημάτων, έρευνα πολιτική με ιδεολογικές προεκτάσεις, που γεννιέται μέσα από τις συνθήκες καταπίεσης της γυναίκας.

6. Εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα (γυναικείες σπουδές)

Η εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα καθώς και οι προσπάθειες που γίνονται από το γυναικείο κίνημα, στρέφονται γύρω από ερωτήματα που συνδέονται άμεσα ή έμμεσα με τα ιδανικά και τις αρχές της τυπικής (νομικής) ισότητας και της κοινωνικής δικαιοσύνης απέναντι στη γυναίκα. Ιδανικά και αρχές που μέχρι σήμερα παραμένουν απραγματοποίητα εξαιτίας των πατριαρχικών δομών που επικρατούν σ' όλες σχεδόν τις κοινωνίες του πλανήτη μας.

Η εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα ξεκίνησε με τη σύγκρουση δύο παράλληλων διαδικασιών εκπαίδευσης, όπου στην αρχή η μία δεν είχε σχέση με την άλλη: η πρώτη είναι η «τυπική» που περνάει μέσα από τα επίσημα εκπαιδευτικά κανάλια και η δεύτερη είναι η «άτυπη» που δεν αναγνωρίζεται επίσημα γιατί δεν πληροί ορισμένες ακαδημαϊκές προϋποθέσεις. Η δεύτερη αυτή μορφή εκπαίδευσης εμφανίζεται στα πλαίσια του γυναικείου κινήματος, στις διάφορες γυναικείες ομάδες που έχουν οργανωθεί κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας. Οι γυναίκες αναζητούν μέσα στις ομάδες αυτές μία εκπαίδευση-πληροφόρηση μη

κερδοσκοπική, ανοικτή σε όλους και που θα ανταποκρίνεται στη βαθύτερη έννοια της παιδείας, στη διερεύνηση και στην ολοκλήρωση δηλαδή του ανθρώπου και στην ανάδειξη της γυναικείας ταυτότητας μέσα από προσωπικές και πρακτικές εμπειρίες.

Η συνειδητοποίηση ότι το γυναικείο κίνημα πρόσφερε στις γυναίκες ένα είδος αυτο-εκπαίδευσης που κρίθηκε εφάμιλλο ή και πολλές φορές ανώτερο από την τυπική πανεπιστημιακή μόρφωση, οδήγησε στην ιδέα ότι η πανεπιστημιακή εκπαίδευση δεν θα έπρεπε να περιοριστεί μόνο στην παραδοσιακή και θεσμοποιημένη της μορφή αλλά ότι θα ήταν σκόπιμο να εισαχθούν και στο πανεπιστήμιο μαθήματα άτυπα, που δεν θα αποτελούν μέρος κάποιας συγκεκριμένης επιστήμης ή κλάδου σπουδών, με τη μορφή δηλαδή που αναπτύχθηκαν και διαμορφώθηκαν στο γυναικείο κίνημα.

Αλλά τι εννοούμε όταν λέμε σπουδές γύρω από τη γυναίκα; Μερικά από τα ερωτήματα που αποβλέπουν να ερευνηθούν και να περοσδιορίσουν την εκπαίδευση γύρω από τα γυναικεία θέματα πιο συγκεκριμένα είναι: Γιατί οι περισσότερες γυναίκες δέχονται τις διαφοροποιήσεις του φύλου που τους επιβάλλονται από την κοινωνία; Ποιες είναι οι ψυχολογικές, οικονομικές, κοινωνικές, θρησκευτικές, πολιτιστικές και οικογενειακές πιέσεις που επιδρούν σ' όλα τα επίπεδα της ζωής τους και που καθορίζουν την παραπέρα πορεία τους; Στη συνέχεια ερωτήματα όπως: Από τη στιγμή που οι γυναίκες θα συνειδητοποιήσουν την υποβάθμιση που συντελείται σε θάρος τους σ' όλα τα κοινωνικά επίπεδα, με ποιους τρόπους θα αντιδράσουν; Με την εκπαίδευση; Με τη συμμετοχή τους στις παραγωγικές διαδικασίες ακόμα και όταν αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη διαφοροποίηση της αγοράς εργασίας διεθνώς; Τέλος, ποιοι είναι οι λόγοι που διαφοροποιούν τα δύο φύλα; Πώς επιδρά σ' αυτή τη βιολογία, η ιδεολογία, η ψυχολογία; Ποια η σχέση ανάμεσα στο φύλο και την κοινωνική τάξη;

Αυτά αποτελούν μερικά από τα ερωτήματα-κλειδιά που θα καθορίσουν τη μορφή και το χαρακτήρα της εκπαίδευσης γύρω από το γυναικείο πρόβλημα. Τα προγράμματα που θα οργανωθούν θα πρέπει να είναι βασισμένα σε μια διεπιστημονική βάση, κι ακόμα θα είναι απαραίτητη η επιστράτευση γυναικών με φεμινιστική συνείδηση για την υλοποίηση αυτών των προγραμμάτων, σε μία διαδικασία στην οποία η γυναίκα θα είναι συγχρόνως το ανεικείμενο και το υποκείμενο της διδασκαλίας.

Στη διάρκεια των συζητήσεων γύρω από το θέμα των γυναικείων σπουδών τέθηκαν από το συνέδριο τρεις βασικοί στόχοι: 1ος) Ανασκευή των προκαταλήψεων και των εσφαλμένων εννοιών με τις οποίες

Διεθνές συνέδριο για την έρευνα και την εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα

προσπαθούμε μέχρι σήμερα να προσδιορίσουμε το γυναικείο θέμα. 2ος) Να αυξηθούν οι γνώσεις γύρω από τη γυναίκα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στις ΗΠΑ, το 1969, τα μαθήματα γύρω από τη γυναίκα στα διάφορα πανεπιστήμια ήταν 16, ενώ το 1982 ξεπέρασαν τις 17.000. 3ος) Η διατύπωση μιας γενικότερης θεωρίας με διεπιστημονική προσέγγιση του προβλήματος.

Η εκπαίδευση γύρω από τη γυναίκα, όπως διαπιστώνουμε, προϋποθέτει τη βαθιά συνειδητοποίηση των γυναικείων βιωμάτων, μέχρι τις ρίζες της καταπίεσης. Με την αναζήτηση και τη διερεύνηση όλων των μηχανισμών της κοινωνικής αλλαγής, όπως διαμορφώθηκαν κατά τη διάρκεια των τελευταίων δεκαετιών, ίσως η γυναίκα μπορέσει να αποκτήσει περισσότερη δύναμη σ' όλα τα επίπεδα της ατομικής και κοινωνικής της ζωής.

Βασικοί στόχοι λοιπόν της έρευνας και της εκπαίδευσης γύρω από τη γυναίκα, όπως καθορίστηκαν στο συνέδριο, είναι:

- Ευαισθητοποίηση και πληροφόρηση της κοινής γνώμης για τη θέση της γυναίκας διεθνώς και των προβλημάτων που αντιμετωπίζει.
- Συνειδητοποίηση από μέρους των γυναικών της θέσης τους στην οικογένεια και στο χώρο δουλειάς, ώστε να έχουν στη συνέχεια τη δυνατότητα να διεκδικήσουν τις αλλαγές που επιθυμούν.
- Ανάπτυξη της έρευνας για τη γυναίκα που θα αποβλέπει στον επηρεασμό των διαφόρων κυβερνήσεων να υιοθετήσουν πιο ρεαλιστική πολιτική και να προωθήσουν προγράμματα που θα ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες των γυναικών.
- Αμεσότερη και πιο συνειδητή συμμετοχή των γυναικών στη διαδικασία οικονομικής και κοινωνικής ανάπτυξης και στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων για την επίτευξη του στόχου της ισότητας ανάμεσα στα δύο φύλα.
- Κοινωνική δράση που δεν θα αναπτύσσεται μόνο στα διάφορα κοινωνικά κινήματα, αλλά και μέσα στους θεσμούς, στις οργανώσεις και στα άλλα συλλογικά όργανα.